

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

O carte maghiară despre Avram Iancu sau tânărul Iancu la Cluj

Prof. univ. Dr. Mircea POPA

În 1930, apărea la Cluj în tipografia „Deutscher Bote”, de pe strada Baron Ladislau Pop nr. 10, o carte cu totul specială despre Avram Iancu. Mai întâi pentru că ea era concepută ca un „roman istoric adaptat pentru film”, într-o vreme în care cinematografia noastră originală străbătea primii săi pași, apoi pentru că era scrisă de un maghiar, care semna Domokos-Haraga Balasz. Faptul că ea ar fi fost scrisă de un maghiar nu n-ar constitui cine știe ce noutate, deoarece au mai existat în epocă texte maghiare consacrate eroului nostru de la 1848, dar că „romanul” oferit era scris pe baza unei temeinice documentări și cu o obiectivitate care impresionează, pe temeiul că autorul nu concepea să se lase antrenat în divagații inutile și considerații de tip etnico-naționalist. Adept al unei istorii întemeiate pe documentul istoric și pe mărturii verificate, el declara că reconstituirea lui nu se va abate cu nimic de la realitatea faptică, propunându-și „a nu spune nimic ce nu-i adevărat și a nu ascunde nimic /din/ ce-i adevărat”.

Și, cercetându-i scrierea, am ajuns la concluzia că autorul s-a ținut cu îndârjire de acest adevăr, deoarece s-a străduit să reconstituie epoca trăită de Iancu la Cluj și în munții săi pe bază de riguroasă documentație, din limitele căreia nu-și permite să iasă. Iar izvoarele folosite sunt citate în josul paginilor. Ia naștere astfel un frumos și incitant dialog dintre istoria reală, reconstituită cu multă migală și evenimentele care se derulează cu rapiditatea secvențelor cinematografice. Calitatea principală a acestei reconstituiri istorice, pe care dorim s-o subliniem de la început, constă în relevarea unor amănunte și detalii biografice mai puțin cunoscute, care au scăpat multor istorici sau gazetari care au scris despre aceste evenimente, și pe care numai un îndrăgostit autentic de istoria „secretă” a Clujului le mai putea deține în perioada interbelică, atunci când autorul nostru își concepe romanul. În esență, notele pe care romanul le conține constituie un palpitant fragment din istoria mai puțin cunoscută a Clujului, cu amănunte care au trecut neobservate sau ignorate și care aduse la lumină pot oferi istoricilor și pasionaților de istorie locală o sumă de amănunte care pot întregi mai bine imaginea pe care noi o avem despre epocă.

Romanul se deschide cu descinderea lui Iancu la Cluj care coboară „dintr-un car țărănesc tras de doi cai mici de munte”, unde pe o ladă a călătorit Iancu, care intră apoi în clădirea Scaunului guvernamental al Transilvaniei, aflată la nr. 7, clădire care se află și astăzi în picioare: „Edificiul are un etaj, balcon și intrarea cu coloane”, alături de el aflându-se clădirea Căpitănatului minelor din Transilvania, care ulterior s-a demolat. Scopul vizitei lui Iancu este acela de a oferi o petiție guvernatorului, contele Teleki, pentru un post potrivit pregătirii sale. Desigur, acesta e departe de a-i satisface cererea, astfel că Iancu se retrage la locuința pe care el o avea aici, la Cluj sau la Tg. Mureș, (pasajul nu e clar!), „o simplă cameră de student în casa Aranka”. Camera e gătită însă după gustul său,

adică „o masă de scris cu un scăunăș, o sofa și pe pereți o gravură de aramă cu chipul lui Horia și Cloșca”. Este vizitat chiar din momentul instalării de colegul și prietenul său Vasile Fodor, care-i aduce vestea exmatriculării de la Seminarul din Blaj de către episcopul Lemeni a doisprezece tineri acuzați de păcate cu ocazia spălării picioarelor. Știm că Iancu și-a început studiile la Blaj, de unde a pornit curentul de redeșteptare națională prin teatru și prin presă, acolo jucându-se pentru întâia oară piese românești.

Despre contextul de atunci, al anului 1833, autorul scrie: „Profesori și teologi încep să scrie piese teatrale patriotice, iar tinerimea s-a hotărât să joace aceste piese pe scenă”. Tot la Blaj a apărut revista manuscrisă „Aurora”, al cărei exemplu a fost preluat de colegii lui Iancu, cei care au redactat la Cluj revista „Zorile” (1845), scriind articole patriotice și folosind limba română atunci când li se impunea de sus să vorbească doar ungurească. Despre acest lucru autorul nostru maghiar scrie: „redactorul revistei „Zorile” fost Nicolae Popea, episcopul de mai târziu al Caransebeșului. Pe când era încă liceist, Nicolae Popea a ținut un discurs funebru în limba română cu ocazia înmormântării unui coleg al său de școală: Iuliu Mihali, discurs, pe care liceenii maghiari ce asistau la înmormântare, încercau să-l conturbe prin vociferări. În urma acestei atitudini scandaloase a acestora, s-a încins o încăierare, al cărei rezultat a fost scoaterea din cimitir a liceenilor maghiari de către cei români, deși aceștia din urmă erau în număr cu mult mai mic.” Împreună cu colegii săi, care adeseori erau oaspeți în cvartirul său din casa vis a vis de cimitirul orașului, nu departe de hotelul Biasini, stradă care îi poartă astăzi numele, Iancu a învățat că legile țării erau strâmbe și că totul a început de la Tripartitul lui Verböczy încoace. Actul acesta nedrept n-a fost decât „o imitare proastă a manualelor de drept austriece, scrise la începutul secolului al XIV-lea”, reduse doar la „o înșirare de prerogative de clasă, fără considerare la drepturile naturale și firești ale restului populației”. Legile țării au fost îndreptate de atunci încoace împotriva iobăgimii române spre a o folosi doar ca forță de muncă, fiind considerate de el ca „sălbatică, iar privilegiile o adevărată tiranie”. E motivul pentru care atunci când a izbucnit revoluția la Pesta, tânărul Iancu a socotit că „A sunt ceasul!” și pentru români, și că ei sunt chemați să-și dobândească drepturile furate.

Chemarea la adunarea nației la Blaj s-a făcut manifestul redactat de Aron Pumnul și difuzat de studenții blăjeni prin satele românești. În acest timp s-a pregătit programul revoluției, redactat de Simion Bărnuțiu, care propunea punctele cele mai înaintate ale acestuia, începând cu libertatea presei și suprimarea cenzurii, și cu sistarea stării urbariale-iobăgești, prin proclamarea egalității tuturor în drepturile civile și bisericești. Un punct de mare importanță pentru cauza românească a fost cel cu privire la autonomia Ardealului și respingerea propunerii revoluționarilor maghiari ca acesta să fie înglobat în Ungaria, afirmându-se clar: **„Uniunea nu va fi acceptată decât atunci când se vor șterge în Transilvania toate drepturile acordate maghiarilor, secuilor și sașilor, când vor înceta privilegiile, când se vor arde actele de donațiune a/le/ nobilimii, cu un cuvânt numai atunci când fiecare om va avea drepturi egale”.**

Drumul lui Iancu spre revoluție este urmărit destul de atent, de la adunările canceliștilor târgumureșeni, la participarea lui în fruntea mișcărilor la adunarea de pe Câmpul Libertății de la Blaj și la organizarea rezistenței din Munții Apuseni. Un amănunt inedit furnizat de autor este acela că plecând cu sania spre munți, sania s-a răsturnat în râul Abrud, iar la trecerea sa prin satul Șard, la 29 octombrie 1848, „l-a cercetat o femeie, cu numele lui Ludovic Sandor din Șard, și l-a rugat să primească a fi nașul copilului ei, pe care-l va naște. Iancu a primit invitația”. Interesantă este și nota de subsol de la p. 305 cu privire la situația din Moldova și anume: „În timpul marii mișcări a popoarelor din Europa, adică în primăvara anului 1848, și poporul din Moldova a început a se mișca. Țarul rușilor de atunci, Nicolae I-ul, pentru ca flacăra revoluției să nu se întindă și în imperiul uriaș moscovit, a trimis în România o trupă de observație sub comanda generalului Luders. Această trupă de observație, începând din primăvara anului 1848, a staționat în România (Cartierul general a fost în jurul Bucureștilor).” Altă notă interesantă privește mersul tratativelor de pace dintre Iancu și mesagerii lui Kossuth, care i-au propus un armistițiu înșelător, în timp ce Hatvani înainta spre Abrud. Este citat și istoricul nostru Ion Lupaș, cu următoarea informație: „Johanna Farkasse numește tânăra fată care l-a avertizat pe Iancu despre pericolul ce-l amenință. Tinerei sale prietene îi poate mulțumi Iancu că n-a împărtășit tragica soartă a lui Buteanu și

Dobra. Johanna Farkas a devenit la 1852 soția lui Dimitrie Moldovanu, om cu înaltă situație în viața socială”.

Cartea face numeroase referiri și la doamna de maghiar Caterina Varga, cea care a dus la împăratul plângerile moșilor, și care, mai apoi, a fost prinsă și închisă. Apoi se reconstituie cu minuție atmosferă din tabăra lui Iancu și cea din sânul Comitetului revoluționar de la Sibiu sau din jurul generalului Puchner, trimisul împăratului să facă față trupelor lui Bem, dar pe care acesta îl alungă la Râmnicul Vâlcea. Atenția autorului e atrasă în mod deosebit de evenimentele care au loc în Munți, acolo unde Iancu își organizează apărarea, punând în fruntea oștilor tribuni devotați și curajoși. Secvențele se derulează cu repeziciune, dând oarecum un caracter filmic desfășurării evenimentelor. Acestea nu urmăresc o desfășurare cronologică foarte precisă, ci sunt concepute ca decupaje esențiale ca, prin „tablouri-viziune”, să comunice privitorului cât mai sugestiv învolburarea ce a cuprins Transilvania în anii 1848 și 1849.

Bine redată este și scena uciderii lui Vasvari la Mărișel, de un glonte tras de Simion Todea de sub comanda lui Corcheș, sau, o alta, privind eroismul tinerelor femei conduse de Pelaghia Roșu. Sunt aduși în scenă și principalii tribuni ai lui Iancu, în frunte cu Axente Sever. Unitatea revoluției și legătura ardelenilor cu frații din Muntenia e subliniată de sosirea în munți a unuia dintre frații Golești, care îi raportează despre „tribunalele de sânge” instituite de maghiari, cărora le-a căzut victime mai mulți oameni nevinovați. Iată ce i se spune lui Iancu privitor la cruzimea acestora: „Maghiarii săvârșesc și în prezent atrocități. Consiliile de război, la intervenția generalului Bem, Kossuth le-a desființat, totuși ele continuă să funcționeze în secret. O știre arată că preotul evanghelic Ștefan Roth din Mușna, care în timpul din urmă a fost prefectul județului Târnava, a fost condamnat la moarte și spânzurat de către Tribunalul statarial din Cluj la 11 mai. Ni-e încă vie în memorie soarta tragică a lui Bătrâneau, precum și a lui Mihail Țârlea, preotul gr. cat. din Teiuș, care înainte de executare a fost batjocorit la modul cel mai neuman”.

Elocvente sunt și scenele prin care este prezentată situația din Transilvania de după înăbușirea revoluției, cu umbra lui Iancu rătăcind cu fluierul prin munți, și cu refuzul lui de a primi decorațiunea împărătească. Răspunsul lui memorabil și ascunde, în el reproșul pe care Iancu îl face împăratului: „Eu nu sunt Iancu, sunt numai umbra lui”. De mare efect este și momentul în care are loc redactarea testamentului, reconstituind totodată anii din urmă, trăiți de Iancu în mijlocul moșilor săi. Eroul de altădată este acum un ins care și-a pierdut busola, dar pe care moșii îl adăpostesc și-l venerază. Cele relatate de autorul maghiar Domokos Haraga Balasz fac dovada că acesta a știut să depășească ideile preconcepute și tradiția încetățenită de istoricii maghiari privitor la conducătorul revoluției române. E vorba de o selecție foarte riguroasă a faptelor, dar care respectă firul istoriei și nu denaturează adevărul. În ultimă instanță, Domokos Haraga ne-a oferit un „roman” cât se poate de veridic privitor la viața și faptele eroului nostru național, reconstituind fapte și întâmplări elocvente, în stare să contureze o personalitate de luptător cinstit, dăruit în întregime cauzei celor mulți, pe care i-a servit cu loialitate și credință până la capăt. Decepția trăită de acesta e tradusă prin afirmația: „Poporul e nebunul Neamțului, iar eu al poporului meu”. Și pentru a ilustra cât mai plastic situați grea post-revoluționară, care nu a adus schimbările dorite, „filmul” lui Haraga se oprește asupra unor scene de viață colectivă, pline de simțire și încărcate de simbolistică: „Pe un deal sterp, o bisericuță de lemn. Lângă ea, o clopotniță. Nu departe de bisericuță, o casă sărăcăcioasă, acoperită cu paie, ce stă să se dărâme. La poarta dealului un preot bătrân, gârbovit de spate, cu pletele și barba albă, îmbrăcat într-o reverendă învechită, crapă lemne pentru foc. Nu peste mult se uită spre cer și observă mersul soarelui. Pune jos securea, ștergându-și cu mâneca reverendei sudorile de pe față. Apoi urcă dealul și trage clopotul. Țăranul care ară, își descoperă capul, făcându-și o sfântă cruce, împreună cu nevasta sa, rostind un „Doamne ajută-ne!” O altă scenă la fel de veridică este cea care ni-l întrușipează pe Iancu în ultima sa fază: „Pe un viscol sălbatic, cu capul descoperit, nebărbierit și cu părul dezordonat, stă Iancu pe marginea unui șanț. Paltonul și cizmele-i sunt încă în stare suportabilă. Pe zăpadă desenează cu degetul arătător mai multe linii. Tovarășul său, un câine vagabond, cu părul zbârlit se uită cu atențiune la liniile ciudate, desenate pe zăpadă. Iancu privește din când în când câinele, căruia de slab ce e, i se văd coastele.”

Cu toate că avem de-a face cu un erou tragic, autorul nu imprimă o viziune sumbră asupra relatării sale. Un anume vizionarism sublim însoțește cele XVIII acte sau tablouri ale cărții sale, între care întâlnim, printr-o previziune de înaltă artă, următorul vis premonitoriu al mamei lui Iancu: „Catedrala ortodoxă din Cluj. Înaintea ei, statua călare a lui Avram Iancu. Automobile trecând pe dinaintea statuii. Statuia lui Avram Iancu privită de departe. În fața ei Opera Română. În aer zboară avioane”. Imaginea de viitor a *Pieții Avram Iancu* din Cluj e bine intuită, și reflectă vizionarismul autorului, deoarece aproape că imaginea sa se suprapune cu exactitate peste cea de azi. Dar dincolo de acest vis luminos asupra căruia insistă, Balasz Haraga reușește să imagineze și o apoteoză a luptelor și năzuințelor naționale ale românilor, adunând într-un moment simbolic firele acțiunii spre a întruchipa momentul solemn al marelui act al Unirii de la Alba Iulia, cel care dă finalitate eforturilor de la 1848 ale neamului. Iată cum arată această proiecție vizionară din final: „Vederea generală a Clujului în timp de iarnă. Apoi piața din Cluj în Crăciunul anului 1918. În fund Palatul Primăriei. Ceasornicul deasupra porții primăriei indică ora 11. Românii din metropola Ardealului și din împrejurimi inundă piața. La marginea trotuarului, garda națională română. Nu peste mult apare o patrulă de călăreți români. Publicul întâmpină călăreții cu urale. Apoi intră în oraș Divizia a VII-a din armata română sub conducerea bravilor generali Neculcea și Gherescu, în frunte cu muzica militară. *Text:* „Din ordinul Antantei am intrat în Cluj. Marii noștri aliați sunt convinși că România merită să devină un stat mare și independent. Poporul român e înțeleghător e bun la suflet și acum va trebui să facă dovadă în fața dușmanilor săi și a lumii întregi, că e demn de libertate și de o soartă mai bună (...) Mormântul de la Țebea. O doamnă în doliu adânc se roagă evlavios (...) *Tablou-viziune:* „Regina Maria așează cununa pe mormântul lui Iancu. Toate razele calde ale soarelui îmbrățișează mormântul, încununând cu o miraculoasă aureolă cea mai scumpă coroană de pe pământ: sufletul blând și nobil al femeii. Pe fața lui Iancu lacrimile fericirii curg șiroaie. Peste câțva timp, își deschide larg brațele și privește în sus zâmbind. Fața lui Iancu surâde de bucurie. Ochii lui cu o privire blândă nu peste mult se închid încet. După ce respiră adânc, capul îi cade pe spate (...) Sufletul său blând se mută pe alte plaiuri cu flori aurii și câmpuri de mătase: memoria lui sfântă și binecuvântată însă rămâne aici pentru totdeauna în sufletul poporului român.”

Romanul istoric al lui Domokos-Haraga Balasz e conceput sub forma unui scenariu de film. Cu toate acestea, el reușește să transmită o mare cantitate de informație istorică, bine prelucrată, și un simțământ stenic de încredere în sacrificiul eroului, care își vede în cele din urmă destinul răzbunat de istorie și împlinirea dorințelor lui cele mai intime: unirea cea mare a tuturor românilor. Pregătirea acestui act s-a făcut și prin lupta lui Iancu și a întregii inteligențe românești din Transilvania, care au pus cu mare curaj „pumnul în fața furtunii”, pentru care eroul nostru național a luat din cui lancea lui Horea, convins fiind că minciuna și amăgeala stăpânitorilor nu poate fi îndurată. Se cuvine să aducem un elogiu aparte acestui scriitor maghiar care, în ciuda somațiilor și falsurilor istorice ale neamului său, a știut să-și depășească condiția și să dea o interpretare justă evenimentelor învolburate de la 1848, făcând din acest roman o oglindă cât se poate de fidelă a evenimentelor evocate, un mare pas înainte în înțelegerea exactă a relațiilor româno-ungare în timp și peste timp.